

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 37.013:7.01.89

DOI <https://doi.org/https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.4.33>

Афоніна Олена Сталівна,
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри музичного мистецтва
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
orcid.org/0000-0003-1627-6362
aolena7@gmail.com

ФЕНОМЕНИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ІНТЕГРАТИВНОСТІ В КОНТЕКСТІ МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті розглянуто феномени інтеграції та інтегративності як ключові чинники розвитку сучасного мистецько-освітнього простору. Підкреслено, що інтегративність варто розглядати як внутрішній культурний код системи, особистості або простору, здатний забезпечувати поєднання різних елементів, практик і знань у цілісну гармонійну структуру, а інтеграцію – як механізм реалізації цього коду в конкретних культурних практиках. Саме через інтеграцію відбувається розвиток нових форм мистецької освіти, що поєднують традицію та інновацію, локальне та глобальне, індивідуальне й колективне. Доведено, що інтегративність та інтеграція є взаємозалежними феноменами, які формують нову культурну парадигму мистецько-освітнього простору. Досліджувані поняття демонструють значний культуротворчий потенціал, сприяючи взаємодії традиційних і сучасних мистецьких практик, забезпечують холистичність і стійкість, формують підґрунтя для інновацій та міждисциплінарних синтезів. Інтеграція є процесом оновлення мистецько-освітньої системи на інституційному, змістовому та соціокультурному рівнях, що сприяє утворенню єдиного освітньо-культурного середовища. У сучасних умовах війни інтеграційні процеси набувають екзистенційного виміру, оскільки підтримують культурну тяглість, сприяють міжнародній співпраці та зміцненню національної ідентичності.

Ключові слова: інтеграція, інтегративність, мистецько-освітній простір, культуротворчість, інноваційність, міждисциплінарність.

Afonina Olena,
Doctor in Art Studies,
Professor, Professor at the Department of Music Arts
National Academy of Culture and Arts Management
orcid.org/0000-0003-1627-6362
aolena7@gmail.com

PHENOMENA OF INTEGRATION AND INTEGRATIVITY IN THE CONTEXT OF THE ART AND EDUCATION SPACE

The article examines the phenomena of integration and integrativity as key factors in the development of the contemporary arts-educational space. It emphasizes that integrativity should be understood as an internal cultural code of a system, individual, or space, capable of uniting various elements, practices, and knowledge into a coherent and harmonious structure, while integration serves as the mechanism for implementing this code in specific cultural practices. Through integration, new forms of arts education emerge, combining tradition and innovation, the local and the global, the individual and the collective. The study demonstrates that integrativity and integration are interdependent phenomena that shape a new cultural paradigm of the arts-educational space. They exhibit significant culture-forming potential by facilitating the interaction of traditional and contemporary artistic practices, ensuring the system's wholeness and resilience, and providing a foundation for innovations and interdisciplinary syntheses.

© Афоніна О. С., 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Integration is viewed as a process of renewing the arts-educational system at institutional, content, and socio-cultural levels, contributing to the creation of a unified educational and cultural environment. In times of war, integration processes acquire an existential dimension, as they support cultural continuity, foster international collaboration, and strengthen national identity.

Key words: integration, integrativity, arts-educational space, culture formation, innovation, interdisciplinarity.

Актуальність дослідження. Сучасний мистецько-освітній простір України становить собою багаторівневу динамічну систему культурних, соціальних і ціннісних взаємодій, у межах якої відбуваються глибинні процеси інтеграції. Ці процеси зумовлені як глобальними культурними трансформаціями, так і внутрішніми потребами оновлення мистецької освіти. У цьому контексті особливої актуальності набуває розрізнення двох взаємопов'язаних феноменів – *інтеграції* як процесу поєднання різних освітніх, художніх і культурних компонентів, та *інтегративності* як їх внутрішньої властивості створювати нову якість культурного цілого.

Поняття інтеграції (від лат. *integratio* – поповнення, відновлення), яке активно почали застосовувати в наукових студіях від початку ХХ ст., поступово набуло міждисциплінарного значення – від природничих і соціальних наук до гуманітарної сфери. У сучасному культурологічному вимірі воно позначає не лише механізм поєднання, а й принцип культурного розвитку, який базується на гармонізації різно-рідних елементів культури. Осмислення означених феноменів у контексті мистецько-освітнього простору створює нові можливості для розуміння його культуротворчої природи.

Аналіз сучасних досліджень демонструє, що інтеграція та інтегративність у мистецько-освітній сфері розглядають на міжнародному рівні як засіб формування цілісності освітнього процесу, культурної єдності та інноваційності. Зарубіжні дослідники підкреслюють роль мистецтва як інтегративного компонента STEAM-освіти та міждисциплінарного розвитку творчого мислення (D. Sousa, T. Pilecki, E. Winner, T. Goldstein, S. Vincent-Lancrin, S. Drake, J. Beane, E. Eisner). Іспанські вчені Х. Сан-Камареро, Х. Ортіс-Ревілья та І. Греца (Sanz-Camarero, Ortiz-Revilla & Greca, 2023) визначають роль мистецтва як головну вісь освітньої інтеграції, висвітлюючи історичний контекст, основні проблеми та класифікацію стилів інтеграції. Водночас плеяда вчених

(Ortiz-Revilla, Sanz-Camarero & Greca, 2021) наголошує на недостатньому теоретичному обґрунтуванні і-STEAM та потребі у комплексних межах, що враховують епістемологічні, психологічні та дидактичні аспекти. Г. Езалтун (Özaltun, 2025) доводить, що мистецька освіта сприяє розвитку креативності, високорівневих когнітивних навичок, емпатії та соціальної інтеграції, будучи культурологічним містком у суспільстві. Ф. Перальєс та Х. Аростегі (Perales & Aróstegui, 2021) відзначають освітні, соціальні й економічні наслідки інтеграції мистецтва в STEM, підкреслюючи критичне мислення, демократичні цінності та технологічний гуманізм. Американський дослідник К. Плізантс (Pleasant, 2023) акцентує, що STEAM стимулює міждисциплінарне мислення та інноваційні практики, водночас вимагаючи подальшого розвитку теоретичних і практичних рамок для ефективного впровадження інтегративної освіти.

Українські дослідники (Н. Бібік В. Ільченко, М. Іванчук, С. Клепко, І. Козловська, О. Комаровська, В. Кремень, М. Романенко та ін.) вивчають освітню інтеграцію на філософському та дидактичному рівнях, підкреслюючи її роль у систематизації знань, формуванні пізнавальних інтересів і цілісного світогляду особистості. У сфері загальної мистецької освіти (Т. Бишова, О. Кабкова, О. Куревіна, М. Прокоф'єва, Л. Савенкова, Н. Терентьєва, Г. Шевченко, Б. Юсов та ін.) доведено ефективність інтегрованого навчання мистецтву та поліхудожнього виховання для розвитку творчої особистості, її естетичної культури й духовності.

У працях Л. Масол (Масол, 2020) визначено авторську концепцію поліцентричної інтеграції змісту мистецької освіти як чинника гармонізації навчального простору. В. Жуков (Жуков, 2019) підкреслює важливість підготовки майбутніх педагогів до інтегрованого навчання. Мистецтвознавці О. Коменда, В. Охманюк та І. Хмілевська (Коменда, Охманюк, Хмілевська, 2020) зосереджені на зв'язку

інтегративності з розвитком творчої індивідуальності. Дослідження В. Коломієць, Н. Савастру, Г. Шевченко (Коломієць, Савастру, Шевченко, 2025) демонструють, що мистецька освіта є інтегративним інструментом розвитку творчого потенціалу. В. Тушева акцентує на потребі оновлення методологічних орієнтирів (Тушева, 2021). Проблематика інтеграції та інтегративності також висвітлюється в працях Б. Дробот, І. Пацалюк, Л. Базильчука (Дробот, Пацалюк, Базильчук, 2025), а також М. Данилюка (Данилюк, 2025) – ученими детально проаналізовано інтеграцію в мистецько-освітній процес інтерактивних та мультимедійних технологій як засобів поєднання традиційних і цифрових мистецьких практик. Дослідники: С. Кожушко, О. Лебідь, І. Олійник (Кожушко, Лебідь, Олійник, 2025), Р. Шпіца та Н. Коваль (Шпіца, Коваль, 2021) підкреслюють, що інтегративність сприяє формуванню комунікативної, емоційної та креативної компетентності майбутніх викладачів мистецтва.

Узагальнення досліджень засвідчує, що феномени інтеграції та інтегративності найчастіше розглядають у педагогічному вимірі, тоді як їх культуротворчий потенціал потребує глибшого осмислення.

Мета статті – проаналізувати з культурологічних позицій феномени інтеграції та інтегративності в мистецько-освітньому просторі, висвітлюючи їх міждисциплінарний характер і культуротворчий потенціал.

Методологічною основою статті є феноменологічний підхід, що дає змогу розглядати інтеграцію та інтегративність як феномени, проявлені в структурі та динаміці мистецько-освітнього простору. Інтегративний та синергетичний підходи дають змогу визначити інтегративність як системну властивість мистецько-освітнього простору, що проявляється в процесах самоорганізації, а інтеграцію – як механізм реалізації цієї властивості в освітніх практиках і моделях навчання. Застосування системного підходу дало змогу виявити взаємозв'язки та рівні організації досліджуваних явищ, тоді як культурологічний підхід забезпечив інтерпретацію інтегративності як культурного коду мистецько-освітнього середовища. Порівняльний аналіз використано для зіставлення різних форм інтеграційних процесів у сучасних мистецьких практиках.

Виклад основного матеріалу. Мистецько-освітній простір сучасної України становить собою складну культурну систему, у якій інтеграційні процеси набувають особливої значущості. Вони проявлені не лише у взаємодії різних видів мистецтва чи в оновленні освітнього складника, а й у світоглядних та ціннісних змінах, що формують нову якість культурної комунікації. Інтеграція в цьому контексті є не просто механізмом поєднання змістів, а культуротворчим процесом, у якому утверджується єдність різнорідного.

Важливим акцентом є розрізнення синонімічних, взаємопов'язаних і водночас різнорівневих понять – «інтеграція» та «інтегративність». *Інтегративність* потрактуємо як якість системи, особистості або простору, що проявляється в здатності поєднувати різні елементи, ідеї та практики в цілісну, гармонійну структуру. Інтегративність є внутрішньою потенційною властивістю, яка забезпечує цілісність системи та перманентну здатність до саморозвитку.

Натомість *інтеграція* уособлює багаторівневі процеси, через які відбувається поєднання зазначених елементів у єдину систему, тобто інтеграція є практичним утіленням інтегративності. У мистецько-освітньому просторі це виявляється через спільні освітні програми, міждисциплінарні мистецькі проекти, синтез навчання і творчості, поєднання академічних та неформальних освітніх практик. Водночас, як влучно зазначає Л. Масол, «конструювання такої цілісності не може зводитися до штучного механічного сумування елементів, процес інтегрування в мистецькій царині передбачає відродження природних і пошук об'єктивних зв'язків між видами мистецтва» (Масол, 2020, с. 21).

Феномен інтеграції в освіті починає формуватися під впливом ідей освіти сталого розвитку, проголошених Римським клубом у 1968 році. У центрі уваги освітніх реформ опинилося створення цілісного змісту навчання, орієнтованого на гармонійний розвиток людини й відповідальне ставлення до довкілля як середовища життя. Провідні науковці та освітні діячі розробляли технології, спрямовані на виховання покоління, здатного мислити системно, екологічно та етично, із цілісною свідомістю, стійкою до маніпуляцій і деструктивних впливів. Так, інтеграція в освіті постала як ключовий

принцип оновлення змісту та формування нової гуманістичної парадигми розвитку (Ільченко, Гуз, Олійник, 2019, с. 86).

Особливої актуальності набуває інтеграція українського мистецько-освітнього простору до європейського культурного поля, що передбачає адаптацію до спільних стандартів, водночас збереження національної ідентичності. Це двосторонній процес, адже Україна не лише переймає досвід, а й збагачує європейський контекст власними культурними надбаннями, сучасним мистецтвом й освітніми моделями, що народжуються в умовах суспільної стійкості та культурного спротиву.

Процес інтеграції вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area) на початку XXI ст. постає як стратегічний напрям модернізації освітньої системи, спрямований на гармонізацію стандартів, забезпечення якості, розвиток академічної мобільності та міжнародної співпраці. Євроінтеграційні процеси, зокрема участь у Болонському процесі, сприяють утвердженню принципів відкритості, інноваційності та конкурентоспроможності, формуючи передумови для входження української освіти в спільний культурно-освітній простір Європи (Антонюк, 2019, с. 573).

Ідеї інтеграції, що визначають розвиток сучасного освітнього простору, особливо виразно проявляються у сфері мистецької освіти, де взаємодія культур, практик і творчих підходів формує нову модель культуротворчого простору – відкритого, полідіалогічного та здатного до саморозвитку. У цьому сенсі інтеграція має процесуальний характер, оскільки реалізується через конкретні взаємодії, модернізацію та започатковані на державному рівні реформи, які сприяють змінам у структурі, змісті та ціннісних орієнтирах мистецької освіти.

Сьогодні інтеграційні процеси в мистецько-освітній сфері проявлені на кількох рівнях. На інституційному – це об'єднання освітніх і культурних закладів, створення міжуніверситетських програм, спільних освітніх платформ і лабораторій мистецьких інновацій. Такі практики сприяють формуванню єдиного мистецько-культурного середовища, у якому наукові, педагогічні та творчі ресурси взаємодіють задля спільної мети.

На змістовому рівні інтеграція проявляється в упровадженні міждисциплінарних

курсів, поєднанні гуманітарних, технологічних і мистецьких компонентів у навчальних програмах, що формує синергетичні знання, поєднуючи теоретичні, естетичні та практичні аспекти діяльності. Такий підхід відповідає сучасним концепціям STEAM-освіти (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics), у якій мистецтво відіграє роль гуманістичного інтегратора науки та технологій (Данилюк, 2025, с. 149).

Одним із провідних напрямів сучасної трансформації освіти є інтеграція штучного інтелекту в освітній процес, яка передбачає поєднання традиційних педагогічних методів із цифровими інструментами аналітики, моделювання та персоналізації навчання. Використання ШІ дає змогу створювати адаптивні освітні траєкторії, що враховують індивідуальний стиль пізнання, темп засвоєння матеріалу та рівень підготовленості здобувача освіти. У цьому контексті інтеграція технологій штучного інтелекту не лише підвищує ефективність навчального процесу, а й стимулює розвиток цифрової та критичної грамотності, формує нову культуру взаємодії людини й технологій в освітньому середовищі (Гуревич, Коношевський, Коношевський, Воевода, Люльчак, 2024, с. 183).

У сучасному мистецько-освітньому просторі інтеграція проявлена в упровадженні інтерактивних технологій, що поєднують теоретичний, практичний і творчо-рефлексивний компоненти навчання. Використання технологій кооперативного навчання, сценарного методу та портфоліо забезпечує єдність знаннєвого, діяльнісного й ціннісного аспектів мистецької освіти, сприяючи формуванню комунікативної культури, розвитку творчої уяви, критичного мислення та інноваційного потенціалу майбутніх педагогів і митців. Так, інтеграція змісту є чинником формування цілісної професійно-творчої компетентності в умовах сучасних культурних трансформацій (Дробот, Пацалюк, Базильчук, 2025, с. 10).

У культурному вимірі інтеграція має значення не лише як педагогічний принцип, а і як соціокультурний процес, що сприяє взаємодії мистецьких спільнот, культурних інституцій, громадських організацій та міжнародних партнерів. В умовах російсько-української війни інтеграційні процеси набули екзистенційного

виміру, оскільки допомагають зберігати культурну спадкоємність, підтримувати міжнародну солідарність і забезпечувати представлення українського мистецтва у світовому культурному контексті. Сучасні дослідження показують, що інтеграція українських учнів та освітян у європейські освітні системи потребує врахування різноманітності національних підходів, адаптації навчальних програм, підготовки педагогів і створення умов для цілісного розвитку дітей-біженців. Водночас інтеграційні моделі залишаються відкритими для вдосконалення, що передбачає розширення освітньої інфраструктури, усунення бар'єрів доступу до освіти та забезпечення можливостей для професійної адаптації українських учителів і вихователів (Локшина, Джурило, Максименко, Шпарик, 2022, с. 14).

Так, інтеграція як механізм оновлення виконує подвійну функцію: з одного боку, забезпечує системну єдність і стійкість освітнього простору, а з іншого – стимулює його розвиток, інноваційність і відкритість до глобального культурного діалогу. Вона є практичним виявом інтегративності, що наповнює освіту новими культурними кодами, новим змістом, сприяє формуванню активного, творчого суб'єкта культури.

Наші наукові пошуки дозволяють дійти висновків, що в міждисциплінарному вимірі інтеграція в мистецько-освітньому просторі постає як процес формування культурної цілісності через діалог, співіснування і взаємодію різних форм мистецтва, освітніх традицій і ціннісних орієнтацій. Вона долає фрагментарність сучасної культури, відкриваючи можливість для нових синтетичних форм творчості, у яких поєднуються різні види художнього досвіду, технологій і смислів. Такий підхід формує не лише нову модель мистецької освіти, а й нову парадигму культури – *інтегративну культуру*, у якій взаємодія систем і практик має характер постійного оновлення та взаємозбагачення. У цьому контексті інтеграція є механізмом культурного діалогу, що сприяє взаєморозумінню між поколіннями, професійними спільнотами, локальними і глобальними культурними кодами. У мистецько-освітній практиці це проявлено в міждисциплінарних програмах, спільних культурних проєктах, колабораціях митців, педагогів, науковців, студентів, які спільно творять новий культурний досвід.

Аналізуючи феномен інтегративності, варто наголосити, що мистецько-освітній простір є природним середовищем реалізації інтегративного потенціалу, оскільки саме в ньому поєднуються творчість, пізнання, комунікація, а також ціннісна орієнтація особистості. Інтегративність сприяє тому, що навчання мистецької освіти набуває характеру культурного досвіду, у якому знання, емоції, художні практики та особистісні смисли переплітаються в цілісну систему. Це створює умови для формування творчої особистості, здатної адаптуватися до культурних змін, осмислювати їх, виявляти креативність і трансформувати у власну художню діяльність.

Інтегративність мистецько-освітнього простору розкривається передусім як культуротворчий потенціал, що виявляється в здатності об'єднувати різні художні, освітні, соціальні та духовні виміри в єдину систему культурного розвитку. Ідеться не лише про поєднання видів мистецтв чи освітніх дисциплін, а й про глибший процес – формування нової якості культури через взаємодію. У цьому сенсі інтегративність є джерелом інновацій, творчих синтезів і нових форм культурної комунікації, вона проявлена через поліхудожність і міждисциплінарність, що є характерними ознаками сучасної мистецької освіти. Інтегративність передбачає взаємодію музики, театру, образотворчого мистецтва, хореографії, кіно, цифрових медіа тощо, унаслідок чого утворюються нові синтетичні форми мистецького висловлювання. Безумовно, така поліхудожня взаємодія не лише розширює межі художнього мислення, а й стимулює інноваційність культурних практик, відкриваючи простір для експерименту та діалогу.

Інтегративність як культуротворчий потенціал є підґрунтям розвитку сучасної мистецької освіти, що орієнтована не лише на передавання знань чи навичок, а й на формування цілісної культурної особистості, здатної мислити системно, діяти творчо й відповідально в умовах глобальних трансформацій. Інтегративний підхід під час формування навчального матеріалу сприяє одночасному розвитку емоційного, духовного та культурного інтелекту, забезпечуючи гармонійність пізнавального, емоційного та творчого складників особистості. Так само, як у початковій школі розвиток емоційного інтелекту через мотиваційно-ціннісний,

когнітивно-знаннєвий та творчо-рефлексивний складники є основою соціалізації учня, інтегративність у мистецько-освітньому просторі формує здатність особистості гармонійно взаємодіяти з культурним і соціальним середовищем, підтримуючи рівновагу між традицією та новаторством (Шпіца, Коваль, 2021, с. 198).

Підсумовуючи, зазначимо: інтегративність варто розглядати як *внутрішній культурний код мистецько-освітнього простору*, який визначає його здатність до гармонізації та оновлення, а інтеграцію – як *механізм реалізації цього коду* в конкретних культурних практиках. Саме через інтеграцію відбувається розвиток нових форм мистецької освіти, що поєднують традицію та інновацію, локальне й глобальне, індивідуальне та колективне.

Висновки. Інтегративність та інтеграція є взаємопов'язаними, проте самостійними феноменами, що визначають динаміку розвитку сучасного мистецько-освітнього простору. Вони не лише інструменти організації навчально-творчого процесу, а й ціннісні категорії, що відображають єдність культури, мистецтва й освіти в умовах глобальних трансформацій.

Інтегративність постає системною якістю мистецько-освітнього простору, яка забезпечує

його цілісність, відкритість до взаємодії та здатність до синтезу знань і практик. Вона має потужний культуротворчий потенціал, оскільки поєднує спадкоємність традицій з інноваційними процесами, формуючи аксіологічну основу мистецької освіти. Інтеграція, своєю чергою, є динамічним процесом реалізації інтегративності через механізми освітньої, культурної та міжнародної взаємодії, оскільки стимулює міждисциплінарність, поліхудожність і сприяє зміцненню культурної тяглості та національної ідентичності, що набуває особливого значення в умовах війни. На глобальному рівні інтеграція українського мистецько-освітнього простору в європейський контекст сприяє розвитку міжкультурного діалогу, поєднанню інновацій зі збереженням культурної автентичності, утверджуючи українську модель як культуротворчу та стійку до викликів. Отже, інтегративність визначає якісну й ціннісну основу розвитку мистецько-освітнього простору, а інтеграція – практичні механізми її реалізації.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні інтеграційних процесів у мистецтвознавчій сфері, аналізі нових форм мистецької освіти та синтезі художніх і культурних практик у єдиному мистецько-освітньому просторі.

Список використаних джерел:

- Антонюк, В. (2021). Інтеграція вищої освіти України в європейський освітній простір для розвитку людського капіталу. *Журнал європейської економіки*, 20 (3), 573–595. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/43821>
- Гуревич, Р., Коношевський Л., Коношевський, О., Воєвода А., Люльчак С. (2024). Інтеграція штучного інтелекту в сферу освіти: проблеми, виклики, загрози, перспективи. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 72, 171–186. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-72-170-186>
- Данилюк, М. М. (2025). Мультимедійні технології в мистецькій освіті: класифікація інструментів і стратегії інтеграції. *Імідж сучасного педагога*, 5 (224), 141–150. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5\(224\)-141-150](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-5(224)-141-150)
- Дробот, Б. В., Пацалюк, І. І., Базильчук, Л. В. (2025). Інтерактивні технології у викладанні образотворчого мистецтва. *Академічні візії*, 46, 1–12. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2150>
- Жуков, В. П. (2019) Технологія підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до інтегрованого навчання учнів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*, 1 (157), 44–48.
- Ільченко, В., Гуз, К., Олійник, І. (2019). Інтеграція змісту освіти як виклик часу. *Витоки педагогічної майстерності*, 24, 85–89. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2019.24.194826>
- Кожушко, С. П., Лебідь, О. В., Олійник, І. В. (2025) Інтерактивні методи навчання як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів образотворчого мистецтва позашкільних закладів освіти. *Перспективи та інновації науки. Серія: Педагогіка. Психологія. Медицина*, 5(51), 746–758. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5\(51\)-746-758](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-5(51)-746-758)
- Коломієць, В. А., Савастру, Н. І., Шевченко, Г. В. (2025). Мистецька освіта як інструмент розвитку творчого потенціалу: сучасні підходи. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 14, 1–18. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14789424>
- Коменда, О., Охманюк, В., Хмілевська, І. (2020). Формування творчої індивідуальності як одне з найважливі-

ших завдань мистецької освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 31(3), 316–327. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/31.214148>

Ліхницька, Л., Старовойт, Л. (2021). Підготовка майбутнього учителя початкової школи до інтегрованого викладання мистецьких дисциплін. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія»*, 67, 85–91. <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2021-67-85-92>

Локшина, О., Джурило, А., Максименко, О., Шпарик, О. (2022). Підтримка ЄС інтеграції українських дітей і молоді в системі освіти держав-членів в умовах війни РФ проти України: стратегічні орієнтири та успішні практики. *Український педагогічний журнал*, 3, 5–19. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-6-19>

Масол, Л. М. (2020) Інтегративні технології формування предметних компетентностей учнів початкової школи у процесі навчання інтегрованого курсу «Мистецтво». *Мистецтво та освіта*, 2 (96), 2–9.

Масол, Л. М. (2020) Інтеграція? Інтеграція. Інтеграція... Інтеграція! (Поліцентрична інтеграція змісту загальної мистецької освіти). *Мистецтво та освіта*, 1 (95), 20–26. <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-1-20-27>

Тушева, В. В. (2021). Зміни методологічних орієнтирів у дослідницькому пошуку в контексті мистецької освіти. *Теорія і практика мистецької освіти* : зб. наук. пр. / Житомир. нац. ун-т ім. І. Франка. Житомир : О. О. Євенок, 2, 160–166.

Шпіца, Р. І., Коваль, Н. (2021) Розвиток емоційного інтелекту учнів початкової школи в контексті мистецької освіти. *Молодий вчений*, 99 (11), 197–200. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-11-99-44>

Perales, F. J., & Aróstegui, J. L. (2021). The STEAM approach: Implementation and educational, social and economic consequences. *Arts Education Policy Review*, 1–9. <https://doi.org/10.1080/10632913.2021.1974997>

Pleasant, K. (2023). Integrative approaches in education: Bridging STEM and the Arts. *Xperten International Journal of Interdisciplinary Research*, 1(1), 30–42. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10053569>

Özaltun, G. (2025). The contribution of art education to creativity: From individual development to social integration. *ARTic*, 8(1), 947–956. <https://doi.org/10.34010/artic.v8i1.17616>

Ortiz-Revilla, J., Sanz-Camarero, R., & Greca, I. M. (2021). Una mirada crítica a los modelos teóricos sobre educación STEAM integrada. *Revista Iberoamericana de Educación*, 87(2), 13–33. <https://doi.org/10.35362/rie8724634>

Ortiz-Revilla, J., Sanz-Camarero, R., & Greca, I. M. (2025). The place of the arts within integrated education. *Arts Education Policy Review*, 126(1), 38–49. <https://doi.org/10.1080/10632913.2023.2260917>

References:

Antonuk, V. (2021). Intehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy v yevropeyskyi osvittii prostir dlia rozvytku liudskoho kapitalu [Integration of higher education in Ukraine into the European educational space for human capital development]. *Zhurnal Yevropeiskoi Ekonomiky*, 20(3), 573–595 [in Ukrainian].

Hurevych, R., Konoshevskiy, L., Konoshevskiy, O., Voevoda, A., & Liulchak, S. (2024). Intehratsiia shtuchnoho intelektu v sferu osvity: problemy, vyklyky, zahrozy, perspektyvy [Integration of artificial intelligence in education: Problems, challenges, threats, perspectives]. *Suchasni Informatsiini Tekhnologii ta Innovatsiini Metodyky Navchannia v Pidhotovtsi Fakhivtsiv: Metodolohiia, Teoriia, Dosvid, Problemy*, 72, 171–186 [in Ukrainian].

Danyliuk, M. M. (2025). Multymediini tekhnologii v mystetskii osviti: klasyfikatsiia instrumentiv i stratehii intehratsii [Multimedia technologies in art education: Classification of tools and integration strategies]. *Imidzh Suchasnoho Pedahoha*, 5(224), 141–150 [in Ukrainian].

Drobot, B. V., Patsaliuk, I. I., & Bazylchuk, L. V. (2025). Interaktyvni tekhnologii u vykladanni obrazotvorchogo mystetstva [Interactive technologies in teaching visual arts]. *Akademichni Vizii*, 46, 1–12 [in Ukrainian].

Zhukov, V. P. (2019). Tekhnologiiia pidhotovky maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva do intehrovanoho navchannia uchniv [Technology for preparing future music teachers for integrated student learning]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu "Chernihivskiy Kolehium" imeni T. H. Shevchenka. Serii: Pedahohichni Nauky*, 1 (157), 44–48 [in Ukrainian].

Ilchenko, V., Huz, K., & Oliinyk, I. (2019). Intehratsiia zmistu osvity yak vyklyk chasu [Integration of educational content as a challenge of our time]. *Vytoky Pedahohichnoi Maisternosti*, 24, 85–89 [in Ukrainian].

Kozhushko, S. P., Lebid, O. V., & Oliinyk, I. V. (2025). Interaktyvni metody navchannia yak zasib formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv obrazotvorchogo mystetstva pozashkilnykh zakladiv osvity [Interactive teaching methods as a means of developing communicative competence of future visual arts teachers in extracurricular education]. *Perspektyvy ta Innovatsii Nauky. Serii: Pedahohika, Psykholohiia, Medytsyna*, 5(51), 746–758 [in Ukrainian].

Kolomiets, V. A., Savastru, N. I., & Shevchenko, H. V. (2025). Mystetska osvita yak instrument rozvytku tvorchoho potentsialu: suchasni pidkhody [Art education as a tool for developing creative potential: Modern approaches]. *Pedahohichna Akademiia: Naukovi Zapysky*, 14, 1–18 [in Ukrainian].

Komenda, O., Okhmaniuk, V., & Khmilevska, I. (2020). Formuvannya tvorchoi indyvidualnosti yak odne z naivazhlyvishykh zavdan mystetskoï osvity [Formation of creative individuality as one of the most important tasks of art education]. *Aktualni Pytannia Humanitarnykh Nauk*, 31(3), 316–327 [in Ukrainian].

Likhitska, L., & Starovoit, L. (2021). Pidhotovka maibutnoho uchytelia pochatkovoï shkoly do intehrovanoho vykladannia mystetskykh dyscyplin [Preparing future primary school teachers for integrated teaching of art disciplines]. *Naukovi Zapysky Vinnytskoho Derzhavnoho Pedahohichnoho Universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i Psykholohiia*, 67, 85–91 [in Ukrainian].

Lokshyna, O., Dzhurylo, A., Maksymenko, O., & Shparyk, O. (2022). PIDtrymka Yevropeiskoho Soiuzu intehratsii ukrainskykh ditei i molodi v systemi osvity derzhav-chleniv v umovakh viiny RF proty Ukrainy: stratehichni oriientyry ta uspishni praktyky [EU support for integration of Ukrainian children and youth into the education system of member states during the war of the Russian Federation against Ukraine: Strategic guidelines and successful practices]. *Ukrainian Pedagogical Journal*, 3, 5–19 [in Ukrainian].

Masol, L. M. (2020a). Intehrativni tekhnolohii formuvannia predmetnykh kompetentnosti uchniv pochatkovoï shkoly u protsesi navchannia intehrovanoho kursu “Mistetstvo” [Integrative technologies for developing subject competencies of primary school students in teaching the integrated course “Art”]. *Mistetstvo ta Osvita*, 2 (96), 2–9 [in Ukrainian].

Masol, L. M. (2020b). Intehratsiia? Intehratsiia. Intehratsiia... Intehratsiia! (Politsentrychna intehratsiia zmistu zahalnoi mystetskoï osvity) [Integration? Integration. Integration... Integration! (Polycentric integration of the content of general art education)]. *Mistetstvo ta Osvita*, 1(95), 20–26 [in Ukrainian].

Tusheva, V. V. (2021). Zminy metodolohichnykh oriientyriv u doslidnytskomu poshuku v konteksti mystetskoï osvity [Changes in methodological guidelines in research search in the context of art education]. *Theory and Practice of Art Education: Collection of Scientific Papers / Zhytomyr National University named after I. Franko*, 2, 160–166 [in Ukrainian].

Shpitsa, R. I., & Koval, N. (2021). Rozvytok emotsiinoho intelektu uchniv pochatkovoï shkoly v konteksti mystetskoï osvity [Development of emotional intelligence of primary school students in the context of art education]. *Molodyi Vchytel*, 99(11), 197–200 [in Ukrainian].

Perales, F. J., & Aróstegui, J. L. (2021). The STEAM approach: Implementation and educational, social and economic consequences. *Arts Education Policy Review*, 1–9. <https://doi.org/10.1080/10632913.2021.1974997> [in English].

Pleasants, K. (2023). Integrative approaches in education: Bridging STEM and the Arts. *Xpertno International Journal of Interdisciplinary Research*, 1(1), 30–42. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10053569> [in English].

Özaltun, G. (2025). The contribution of art education to creativity: From individual development to social integration. *ARTic*, 8(1), 947–956. <https://doi.org/10.34010/artic.v8i1.17616> [in English].

Ortiz-Revilla, J., Sanz-Camarero, R., & Greca, I. M. (2021). Una mirada crítica a los modelos teóricos sobre educación STEAM integrada. *Revista Iberoamericana de Educación*, 87(2), 13–33. <https://doi.org/10.35362/rie8724634> [in English].

Ortiz-Revilla, J., Sanz-Camarero, R., & Greca, I. M. (2025). The place of the arts within integrated education. *Arts Education Policy Review*, 126(1), 38–49. <https://doi.org/10.1080/10632913.2023.2260917> [in English].

Дата надходження статті: 25.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 26.12.2025